

O. Shemyakov

A PROBLEM OF TRUST OF REPRESENTATIVE ORGANS OF SUBJECTS OF SOCIALLABOUR RELATIONS AND ITS INFLUENCE IS ON DEVELOPMENT OF PRODUCTION DEMOCRACY

In the article the state of trust of citizens is investigated to the representative organs of the state, employers and hired workers which form sociallabour relations and, on character of which steady development of being in charge subjects and social safety depends in society. It is set that the problem of trust to the representative organs of subjects of sociallabour relations does not create a condition, in relation to achievement of the protracted socio-economic stability and brakes the process of development of production democracy.

Key words: Production democracy, trade unions, employers, sociallabour relations, trust, mistrust.

© О. Шемяков

Надійшла до редакції 29.10.2012

УДК 94(477.8)

СІЛЬСЬКЕ ГОСПОДАРСТВО ПРИКАРПАТТЯ (1939-1991 рр.) В ІСТОРІОГРАФІЇ

РОМАН ВЕПРІВ,

здобувач Інституту історії України НАН України, м. Київ

У статті проаналізовано стан досліджуваної проблеми в радянській, зарубіжній та сучасній українській історіографії, політику радянської влади й комуністичної партії щодо насадження соціалістичних методів господарювання в аграрному секторі економіки західно-українського села на різних етапах, висвітлено особливості її втілення на Івано-Франківщині, новий курс на подолання посттоталітарного мислення.

Ключові слова: Івано-Франківська область, історична наука, сільське господарство, колгоспи, криза, реформи.

Постановка проблеми та стан її вивчення. Історіографія проблеми соціалістичних перетворень західноукраїнського регіону в радянський період досить широко висвітлена в наукових дослідженнях. Здійснюючи історіографічний аналіз, ми маємо з'ясувати, які проблеми попередниками розроблені достатньо, і визначити ті, які взагалі не порушувалися й вимагають подальшого опрацювання. Зважаючи на значну кількість праць із питань колективізації сільського господарства, окреслимо досліджувані нами проблеми, які в радянській історичній науці висвітлено необ'єктивно. Наукові дослідження, опубліковані до середини 80-х років ХХ ст. носять відбиток політичної кон'юнктури, їм притаманний схематичний підхід до висвітлення складних і суперечливих суспільних процесів. З відновленням незалежності України почався процес переосмислення історичного минулого на засадах новітніх методологічних підходів, нових оцінок. Однак і сьогодні залишаються питання, які вивчені частково й потребують подальшого дослідження. Це насамперед питання розвитку провідних галузей сільського господарства Івано-Франківської області, кількісні та якісні зміни у формуванні кадрового потенціалу,

досягнення й упущення в соціально-побутовій інфраструктурі села.

Мета статті - здійснити огляд історіографії з аграрної політики, систематизувати напрацювання істориків радянської доби, зарубіжних дослідників та науковців незалежної України.

Виклад основного матеріалу. Історія розвитку західних областей Української РСР офіційною наукою зображувалася з позицій визнання соціалістичного суспільства взірцем. Радянські вчені змушені були використовувати марксистсько-ленінські методологічні підходи, постійно критикувати "буржуазну" науку та "націоналістичні" погляди. У науковій та публіцистичній літературі широко пропагувалися досягнення завдяки зростанню керівної ролі комуністичної партії, тоді як недоліки й прорахунки замовчувалися. У свою чергу, західні науковці могли вільно висловлювати свою думку, однак не мали доступу до архівних матеріалів. У їхніх працях наявна власна інтерпретація історичних процесів, яка часто не спирається на фактичні чи кількісні показники, тому більшість робіт має публіцистичний характер. З проголошенням незалежності України розпочався новий етап у розвитку історіографії. В опублі-

кованих дослідженнях взято курс на подолання посттоталітарного мислення, пошук загальноцивілізаційних основ розвитку в національному історичному досвіді. Наукову літературу нами поділено на три умовні групи: радянську, зарубіжну та сучасну українську.

Аналіз наукової літератури дозволяє виділити кілька етапів упродовж п'яти радянських десятиріч. Перше десятиріччя цього періоду характеризувалося особливим контролем більшовицькою партією історичної науки, розгулом сталінщини, "ждановщини", створенням ідеологічних міфів. У вересні 1939 р. відбулося "омріяне возз'єднання" - Східної Галичини та Західної Волині з Українською РСР. Радянські вчені та зарубіжні історики з діаметрально протилежних позицій підходили до висвітлення цього доленосного історичного процесу. У різних виданнях уживаються як терміни - "возз'єднання", "золотий вересень", так і "криваво-червоний вересень", "окупація", "удар в спину Польщі", "приєднання", "анексія", "західний похід Червоної армії", "революція за кордон" і т. і. У брошурах В. Мінаєва [1] й І. Трайніна [2] розпочалося формування міфу "про тріумфальний визвольний похід Червоної армії", "відновлення Радянської влади" і т. і. За обіцянками "щасливого й заможного життя" стояла сталінська тоталітарна система, яка знищила сотні тисяч мешканців регіону. Щодо селянства проводилася відверта грабіжницька, насильницька політика. Господарський досвід селянства був відкинтий, держава робила ставку на позаекономічний примус, системний терор і залякування.

У 40-50-х роках ХХ ст. з'являються перші дисертаційні та монографічні дослідження. Головними джерелами виступали твори класиків марксизму-ленінізму, постанови ЦК ВКП(б) і РНК СРСР, ЦК КП(б)У і РНК УРСР, матеріали радянської преси та офіційних видань. У кандидатських дисертаціях С. Бродоцького [3] і О. Цибка [4] та в працях Б. Бабія [5], С. Білоусова [6], В. Валуєва [7], М. Герасименка і Б. Дудикевича [8], П. Йови [9], Л. Корнієць [10], К. Сирочинського [11] та інших давалася відверто одностороння оцінка подій. Наукові роботи, опубліковані до 1956 р., чітко притримуються ленінсько-сталінської методології. Їм притаманний винятково апологетичний характер, який не дозволяє претендувати на об'єктивність.

З кінця 50-х років ХХ ст. партійний контроль дещо послабився, науковцями робилися обережні спроби висвітлення "закритих" проблем. ХХ з'їзд КПРС засудив відверті прояви тоталітаризму, масові репресії сталінізму. Концептуальні засади радянської політичної системи залишалися поза критикою, зросла кількість праць із партійної тематики. "Відлига" в суспільстві, як і в науці, тривала недовго. З другої половини 1960-х років посилилася боротьба з "інакомисленням". Проголошення КПРС курсу на "розгорнуте будівництво комунізму" негативно позначилося на роботі науковців. Суспільні науки були покликані стояти на сторожі партійних догм, виступати рупором ідей соціалізму.

Помітне місце в радянській історіографії зайняли праці В. Варецького [12], С. Зверева [13], М. Івасюти [14], І. Кожукала [15], І. Кошарного [16], П. Панченка і Є. Талан [17], В. Петренка [18], В. Юрчука [19] та інших. Спільним для розглянутих робіт є те, що в них відображалася офіційна концепція кому-

ністичної партії й радянського уряду, всіляко вихвалялися принципи соціалізму та радянський спосіб життя. Головна увага акцентувалася на практиці соціалістичного господарювання, доведенні успішного розв'язання в СРСР і УРСР таких фундаментальних завдань, як індустріалізація країни, колективізація сільського господарства, на підтвердженні положень марксизму-ленінізму про переваги централізованого планування над ринковою економікою. Поза увагою дослідників залишалися питання про рахунків в економіці, згубного впливу на екологію й здоров'я людей, причини поглиблення демографічної кризи, умови побутового життя сільського населення, конфесійне життя, тобто "плановий наступ на українську самобутність".

Здійснення соціалістичної перебудови західного регіону України першочерговим завданням ставило питання добору, підготовки й розстановки кадрів на вирішальних ділянках роботи. Радянська кадрова політика спонукала до того, що в західноукраїнські області масово скеровувалися політичні функціонери та радянські, господарські, правоохоронні працівники, а також фахівці з медицини, освіти та культури. Відражені на роботу з інших областей УРСР та СРСР, вони, як правило, не розуміли специфіки регіону, погано володіли, а іноді й узагалі не володіли українською мовою, нехтували місцевими звичаями та традиціями. Це викликало негативне ставлення до них з боку корінного населення, що позначалося в цілому на соціально-економічних процесах. Під гаслами соціалістичних перетворень відбувався спланований наступ на національні, господарські, культурні, духовні звичаї і традиції українського народу. Завдання парторганізації та органів влади полягали в тому, щоб продовжити й завершити процес соціалістичної перебудови. Ідеологічна та масово-агітаційна робота мала стати найважливішим засобом мобілізації місцевого населення на виконання програмних завдань партії. Цій проблемі присвячені дослідження І. Кірсанової [20], Н. Петруні [21], В. Плисюка [22], Й. Черниша [23], Ф. Чернявського [24] та інших. Незмінною залишалася теза "про розквіт карпатського краю", "про щасливе життя, створене працею трудящих під керівництвом Комуністичної партії" [25, с. 45]. Успіхи радянської влади та віра у "світле майбутнє" широко відлюструвалися в спеціальній ідеологічній літературі [26; 27]. У ній вихвалялася політика КПРС та замовчувалися глибокі суперечності в суспільстві та господарському комплексі.

Окремі питання суспільно-політичних, соціально-економічних, культурно-освітніх процесів висвітлюються в багатотомній "Історії міст і сіл": Волинська (1970) [28]; Закарпатська (1969) [29]; Івано-Франківська (1971) [30]; Львівська (1968) [31]; Ровенська (1973) [32]; Тернопільська (1973) [33]; Чернівецька (1969) [34] області. У розрізі областей, районів, етнографічних зон можна простежити особливості розвитку економіки, сільського господарства, медицини, освіти, культури, побуту західного регіону України. Проте зібраний фактичний матеріал не торкається гострих і невирішених проблем.

До здобутків радянської історичної науки слід віднести низку фундаментальних колективних праць, які до сьогодні викликають науковий інтерес: "Історія селянства Української РСР" [35], "Торжество історичної справедливості. Закономірність возз'єднан-

ня західноукраїнських земель в єдиній Українській Радянській державі" [36], "За щастя оновленої землі: Нариси історії колгоспного селянства західних областей УРСР. 1939-1979" [37], "Місто і село: Подолання суттєвих відмінностей" [38], "Возз'єднання західноукраїнських земель з Радянською Україною" [39] та інші. Висвітлення досліджуваних проблем здійснювалося на основі широкого кола різноманітних за своїм походженням джерел. Проте ситуація ідеалізувалася, факти й процеси тлумачилися односторонньо. У 70-х - середині 80-х рр. ХХ ст. виходять такі узагальнюючі праці, як восьмитомна "Історія Української РСР" [40], "Проблеми истории советского крестьянства" [41] та інші. Загалом ці праці були написані під впливом тих самих ідеологічних настанов комуністичної партії.

На особливу увагу заслуговує тритомна "Історія народного господарства Української РСР" [42], у якій комплексно аналізувалася історія розвитку провідних галузей економіки республіки. Окремі матеріали присвячені західноукраїнському регіону, але це не дає цілісного уявлення про господарський комплекс Івано-Франківської області. Автори видання, узагальнивши значний фактичний матеріал, успіхи в економіці й соціальній сфері пов'язують виключно з політикою КПРС, а кризові явища ними замовчуються.

У другій половині 60-х - середині 80-х років минулого століття була проведена значна робота щодо висвітлення проблем соціально-економічного розвитку Української РСР. Переважна більшість робіт була підготовлена за схемою - прийняття рішень черговим з'їздом КПРС (пленумом), з'їздом КПУ, постанови місцевих органів, втілення в життя на рівні первинних партійних організацій. За основу бралися п'ятирічки й зростання кількісних показників. Спроби звернути увагу на "окремі недоліки", не торкаючись основ суспільно-економічних відносин, роблять у своїх монографіях і наукових статтях А. Нестеренко [43], Л. Вітрук [44], І. Лобода [45], І. Лукинов [46] та інші.

Другу групу в історіографії проблеми становлять наукові роботи зарубіжних учених. Перш за все - це дослідження представників західної української діаспори. Перебуваючи в умовах демократичного державного устрою, вони могли вільно висловлювати своє бачення історичних процесів. На відміну від радянських учених, історики діаспори розглядали проблеми різнопланово. У цьому зв'язку заслуговує на увагу "Енциклопедія Українознавства" за редакцією В. Кубійовича, яка була опублікована в 1955-1984 рр. [47]. Праці Л. Винара [48], В. Кубійовича [49], І. Лисяка-Рудницького [50], І. Майстренка [51] відзначаються сміливою власною інтерпретацією - обґрунтуванням тези про "економічний колоніалізм", колоніальну залежність України від Росії, що радянська економіка "весь час рухалася вниз".

У їхніх працях відсутні фактичні чи кількісні показники, що характеризують економіку, освіту, культуру тощо. Посилання на "інформацію з надійних джерел", використання даних, одержаних за допомогою американських статистичних методів дослідження, методу порівняння числових співвідношень не можуть виступати об'єктивною характеристикою соціально-економічного розвитку УРСР. Адже економіка радянської України за своїм потенціалом, рівнем розвитку інфраструктури явно відрізнялася

від економіки колоній. Українська РСР займала передові рубежі в галузі освоєння космосу, використання атомної енергії в мирних цілях, електрозварювання, розробки технологій безперервного розливу сталі, виробництва турбогенераторів, електронно-обчислювальних машин, електротехнічних виробів, автомобілів, тракторів, телевізорів, фотоапаратів, радіоприймачів та багатьох інших науково-технічних досягнень.

Професор економіки Кантерського коледжу (Нью-Йорк) В. Голубничий заперечував уживання терміна "колоніалізм" стосовно радянської України. Він доводив наявність економічної нерівності в СРСР. У доповіді "Ефективність територіального розміщення в радянській економіці" він визнавав великі досягнення в Українській РСР, але заявляв, що "вирівнювання рівня соціально-економічного розвитку серед радянських національностей - основний принцип ленінської національної політики - залишається недосяжною метою" [51, с. 98-99]. У статті "Чи вийде сільське господарство СРСР із кризи?" І. Майстренко аргументує, що "радянська економіка побудована на нещадній експлуатації державою сільського господарства, спочатку індивідуального селянського, а тепер колгоспного і радгоспного". Цю експлуатацію він справедливо вбачав у "високих цінах на техніку і низьких на сільськогосподарську продукцію, яку село здає державі" [51, с. 86].

Цікаві інтерпретації радянської доби дають дослідження професора Гарвардського університету Р. Шпорлюка [52; 53]. Ґрунтовно характеризуючи радянський тоталітарний режим, він робить оригінальні теоретичні висновки крізь призму історичного досвіду становлення, розвитку і взаємодії східноєвропейських націй та держав, передусім України, Росії, Польщі й Білорусі. Автор не належав до школи класичної "советології", яка викривала радянську систему, формуючи негативний образ комунізму. Це дозволяло йому уникати однобічності в оцінках і демонструвати "бездоганну логіку історії". Вітчизняний дослідник Г. Касьянов розвиває думку Р. Шпорлюка й звертає увагу на те, що, "розпочинаючи відповідну політику змін, радянське керівництво потрапило в пастку історії: демократизація суспільного життя та реформи в інших сферах неухильно приводили до піднесення національних почуттів і відповідно політичних претензій тих націй, які були позбавлені реального права на самовизначення радянською системою" [53, с. 8].

Значний внесок в історіографію зробили сучасні російські історики. Заслуговують на увагу праці дослідників, які висвітлюють суспільно-політичне життя СРСР, аналізують природу, суть і наслідки командно-адміністративної системи управління. "Дух епохи" відтворюють ґрунтовні дослідження Д. Валового [54], Д. Волкогонова [55], В. Жухрая [56], І. Земцова [57], В. Кожінова [58], Г. Костирченка [59], Р. Піхоті [60], які виконані на великій джерельній базі з використанням неопублікованих раніше документів російських архівів. Загалом до наукового обігу введено значний за обсягом та досить різноманітний матеріал із закритих фондів, який розкриває витoki й тенденції тоталітарної системи. Дослідник Д. Волкогонов зазначає, що "у 80-ті роки прокинувся небачений інтерес до істинних сторінок вітчизняної історії, суспільство виявилось буквально розколе-

ним у питанні оцінки ролі Сталіна. Коли ж вдумати-ся, то не Сталін тепер перебуває у фокусі історичного інтересу. Просто Сталін символізує все те, що уцінено історією. В центрі інтересу - наші долі, наш біль, сумне здивування: як могло з'явитися й існувати те, що ми називаємо сьогодні сталінізмом? І коли б знадобилося виразити ставлення людей до цієї особи за допомогою епітафії, то, думаю, їх було б дуже багато. На одному полюсі можна було б вибити приблизно таку: "Помилки твої відомі. Заслуги твої незаперечні". На діаметрально протилежному: "Злочинам твоїм нема прощення. Важкий тягар твоєї спадщини"... Істина не повинна бути вишуканою. Коли вона стане нашою інтелектуальною суттю, то не залишиться місця дуалізму і в поглядах на феномен Сталіна" [61, с. 7].

Ще однією особливістю історіографії досліджуваної теми є те, що з'явилося багато праць польських дослідників, які цікавляться "східними кресами". У працях польських істориків на категоріально-понятійному рівні простежуються концептуально протилежні "принципи історизму". У роботі Я. Ібужевського "Креси", правобережна Україна називається "втраченими кресами", а Галичина - це "одвічні польські землі, які зараз перебувають у складі іншої держави" [62, с. 101]. Багатий і різноплановий матеріал з історії України містять праці В. Бонусяка [63], А. Гловацького [64], А. Кнорвського [65] та інших.

Європейську історію не можна відтворити в усій її сукупності, не спираючись на історію України. Проте минушина цієї великої країни лише побіжно, окремими фрагментами висвітлюється в східноєвропейських дослідженнях Н. Дейвіса [66] - члена Британської академії та Академії наук у Кракові. Широке історичне панно подає європейські події, виходячи за межі стандартних підручників. На кожному етапі зроблена спроба протидіяти таким упередженням, як "євроцентризм" і "західна цивілізація". Автор зосереджує увагу не тільки на національних державах, а й на бездержавних націях, не забуто й про меншини. Останній розділ праці про повоєнну Європу дослідник доводить до подій 1989-1991 рр. і розпаду Радянського Союзу, не дотримуючись пріоритетів "союзницької схеми історії". Курс історії, узагальнення, вставки висвітлюють теми, які виходять за межі головних розділів та "ілюструють усі цікавинки, химери й непослідовні відгалуження, що їх часто недобачають надміру поважні історики". Погоджуючись з автором, що "вставки дібрано таким чином, щоб забезпечити якомога більше поглядів на "нові методи, нові дисципліни і нові царини" недавніх історичних досліджень" [66, с. 7], об'ємну працю умовно можна позначити як польськоцентричну. Глибоким аналізом суспільно-політичних процесів у широкому міжнародному контексті відзначаються праці західних дослідників Дж. Армстронга [67], Д. Марплза [68], Дж. Санфорда [69] та багатьох інших.

Третя умовна група наукових досліджень, на нашу думку, виокремлюється з другої половини 1980-х у період так званої горбачовської перебудови. В історіографії посилюється критичний погляд на реальний соціалізм. Новий політичний курс сприяв поступовому звільненню науковців від партійного контролю, пошуку сучасних підходів до вивчення історії. Розширений доступ до архівних фондів доз-

волив ученим інтенсивно заповнювати "білі плями". Критично аналізуючи сфальсифіковані сторінки історії, автори багатьох статей дотримуються емоційного підходу до висвітлення проблем. У численних наукових розвідках робилася спроба концептуального переусвідомлення історії України. Серед новаторських слід виокремити праці П. Панченка і В. Чишка "Украинское село на путях научно-технического прогресса: достижения и просчеты (60-80-е годы)" [70], С. Павлюка "Традиційне хліборобство України: агротехнічний аспект" [71], Г. Сургая "Сільське господарство України: уроки минулого і сучасний аграрний курс" [72] та інші.

Наукове переосмислення історії України вітчизняними дослідниками, у тому числі й новітньої аграрної політики, розпочалося на рубежі 80-х - 90-х рр. XX ст. Як перші спроби можна відзначити статті, що виходять з-під пера П. Панченка [73] і Н. Барановської [74]. У них, на нашу думку, більш об'єктивно аналізуються різнобічні процеси в сільськогосподарському виробництві. Значний фактологічний матеріал про зміни економічних відносин на селі у 80-ті р. XX ст. зосереджено в публікаціях, дисертаціях, монографіях В. Білика, О. Бондарчука, О. Григоренка, А. Завгороднього, Г. Кривчика, І. Лукінова, В. Михайлюка, Г. Морія, І. Мягких, С. Падалки, В. Просіна, К. Розвадовського, В. Шкварця, В. Шмарчука та багатьох інших.

Історія розвитку сільського господарства України знайшла відображення в окремих дослідженнях С. Тимченка [75], В. Нечитайла [76], І. Рибачка [77], М. Вівчарика [78]. З приводу причин виникнення аграрної кризи висловлювалися різні думки. Неупереджений науковий аналіз спростовував твердження прихильників збереження державної й колективної власності та колгоспно-радгоспної системи, убачаючи їх у здійсненні трансформацій у відносинах власності та формах господарювання на селі. Ситуація, що склалася на селі, не сприяла реалізації переваг реорганізованих господарств. Певний вплив на негативну динаміку виробництва сільськогосподарської продукції мав розвиток фермерства, яке своїм корінням сягало давнини (так звані "хутірські господарства").

Трансформаційні процеси в селянському укладі, реформування економіки, проблеми соціально-економічного розвитку гірських територій стали предметом висвітлення науковцями регіону в ряді монографічних видань економічного спрямування. Це науковий доробок І. Баланока [79], М. Вишиванюка [80], М. Лендела [81], К. Прокопишака [82] та інших. Варто виокремити низку колективних праць - "Село: сучасна політика і стратегія розвитку" [83], "Сільський сектор України на рубежі тисячоліть" [84], "Аграрна реформа в Україні" [85].

Стратегічні напрями організаційної структури сільськогосподарського виробництва, соціально-культурний розвиток західноукраїнських областей у дисертаціях досліджували: докторських - В. Михайлюк [86], С. Тимченко [87]; кандидатських - С. Живора [88], М. Зиза [89], Н. Кисіль [90], П. Когут [91], Р. Котовський [92], О. Кузнецов [93], К. Левчук [94], О. Михальчук [95], В. Ткачук [96] та інші. Науковцями обґрунтована комплексна програма розвитку сільського господарства України, ураховуючи уроки минулого й досвід попередніх реформ.

Розгорнуту картину суспільно-політичних та соціально-економічних процесів, що проходили на західноукраїнських землях у ХХ ст., подано в монографічних дослідженнях І. Андрухів та А. Француза [97], В. Барана й В. Токарського [98], М. Кугутяка [99], М. Литвина, О. Луцького, К. Науменка [100], О. Малярчука [101], О. Рубльова [102], П. Сардачука і М. Швагуляка [103], М. Сеньківа [104], Б. Ярша [105]. У вказаних працях поряд із особливостями радянської регіоналізації порушуються питання проведення економічних реформ, їх наслідків.

В історичному аспекті розкрито динаміку змін в агропромисловому комплексі України в процесі реформування форм власності та господарювання, утвердження нових організаційно-виробничих структур у сільському господарстві на сучасному етапі. Це наукові праці О. Каденюка [106], Г. Кривчика [107], О. Мороза [108], С. Падалки [109], Н. Жулканич [110]. Важливе місце в сучасній історіографії посідають фундаментальні дослідження вітчизняних науковців-аграрників та економістів: "Історія українського селянства" [111], "Новітня аграрна історія України" [112], "Економічна історія України і світу" [113], "Історія економічних учень" [114], у яких відтворено процес становлення промисловості, сільського господарства на всіх його етапах, подано класифікацію економічних законів, теорію й практику соціалістичного господарювання, практичні пропозиції.

Висновки

Аналіз історіографії з проблем соціально-економічного розвитку Прикарпаття свідчить про наявність певного наукового доробку, проте є підстави стверджувати, що проблема залишається недостатньо дослідженою. Переважній частині праць радянського періоду, особливо часів сталінізму, притаманна спотворена оцінка тодішніх подій, схематичний підхід до аналізу складних і суперечливих процесів. Комуністична партія володіла монополією на істину, історичні події потрактовувалися тільки на підставі офіційної ідеологічної доктрини. У часи перебудови у вітчизняній історіографії розпочався перегляд концептуальних підходів у широкому історичному й міжнародному контексті. Дослідження сучасних науковців ґрунтуються на використанні різноманітних джерел, перш за все архівних документів, які вперше вводяться в науковий обіг. На сьогодні відсутні спеціальні, комплексні історичні дослідження аграрної політики радянської влади в 1939-1991 рр. на Прикарпатті.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Минаев В. Западная Белоруссия и Западная Украина под гнетом панской Польши / В. Минаев. - М., 1939. - 48 с.
2. Трайнин И. Национальное и социальное освобождение Западной Украины и Западной Белоруссии / И. Трайнин. - М., 1939. - 80 с.
3. Бродоцкий С. Антифашистское движение в Западной Украине (1929-1937) : автореф. дис. на соискание уч. степени канд. ист. наук / С. Бродоцкий. - Львов, 1953. - 20 с.
4. Цишко А. Революционная борьба трудящихся Западной Украины против фашизма за воссоединение с Советской Украиной (1934-1939) : автореф. дис. на соискание уч. степени канд. ист. наук / А. Цишко. - Львов, 1953. - 20 с.
5. Бабій Б. М. Возз'єднання Західної України з Українською РСР / Б. М. Бабій - К. : [б. в.], 1954. - 127 с.
6. Білоусов С. М. Возз'єднання українського народу в єдиній

Українській Радянській державі / С. М. Білоусов. - К. : [б. в.], 1951. - 166 с.

7. Валуєв В. М. Західні області України в новій Сталінській п'ятирічці / В. М. Валуєв. - К. : Укрполітвидав, 1947. - 29 с.

8. Герасименко М. Борьба трудящихся Западной Украины за возз'єднання з Радянською Україною (1921-1939 рр.) / М. Герасименко, Б. Дудикевич. - К. : Наук. думка, 1955. - 246 с.

9. Йова П. Борьба трудящихся Западной Украины за возз'єднання з Радянською Україною / П. Йова. - Львів : [б. в.], 1954. - 113 с.

10. Корнієць Л. Р. Соціалістичні перетворення в західних областях Української РСР / Л. Р. Корнієць. - К. : Держполітвидав, 1950. - 31 с.

11. Сироцинський К. Є. Перемога колгоспного ладу в західних областях Української РСР / К. Є. Сироцинський. - К. : Держполітвидав УРСР, 1953. - 96 с.

12. Варецький В. Л. Соціалістичні перетворення у західних областях УРСР (в довоєнний період) / В. Л. Варецький. - К. : [б. в.], 1960. - 155 с.

13. Зверев С. М. Діяльність Комуністичної партії України по зміцненню і розвитку громадського господарства колгоспів (1951-1958 рр.) / С. М. Зверев. - К. : Вид-во Київського ун-ту, 1969. - 169 с.

14. Івасюта М. К. Нариси історії колгоспного будівництва в західних областях Української РСР / М. К. Івасюта. - К. : Вид-во Академії наук УРСР, 1962. - 316 с.

15. Кожукало І. П. Компартія України в період будівництва розвинутого соціалізму : З досвіду діяльності парторганізації республіки в 1951-1958 рр. / І. П. Кожукало. - К. : Вища школа, 1976. - 207 с.

16. Кошарний І. Я. Рясні плоди дружби (Економічні і культурні перетворення у західних областях України за роки Радянської влади) / І. Я. Кошарний. - Львів : Каменяр, 1974. - 280 с.

17. Панченко П. П. Світлий час колгоспного селянства / П. П. Панченко, Є. П. Талан. - К. : Політвидав України, 1980. - 111 с.

18. Петренко В. С. Село на шляхах піднесення. Зміни в складі, умовах праці і житті колгоспного селянства Української РСР (1951-1969) / В. С. Петренко. - К. : Наук. думка, 1970. - 348 с.

19. Юрчук В. Борьба КП Украины за відбудову і розвиток народного господарства (1945-1952 рр.) / В. Юрчук. - К. : Вид-во Київського ун-тету, 1965. - 255 с.

20. Кірсанова О. А. Розвиток суспільно-політичної активності трудящих західних областей УРСР у процесі будівництва основ соціалізму. 1944-1950 / О. А. Кірсанова. - К. : Наук. думка, 1981. - 223 с.

21. Петруня Н. Я. Комсомол - активний помічник партії в строїтєльстве социализма в западных областях УССР (1939 - 1958 гг.) : автореф. дис. на соискание уч. степени канд. ист. наук : спец. 07.00.01 "История Украины" / Н. Я. Петруня. - К., 1986. - 22 с.

22. Плисюк В. П. Борьба партийных организаций Украины за укрепление сельского хозяйства руководящими кадрами (1953-1958 гг.) : автореф. дис. на соискание уч. степени канд. ист. наук : спец. 07.00.01 "История Украины" / В. П. Плисюк. - Львов, 1984. - 19 с.

23. Черниш Й. Д. Комуністична партія України - організатор соціалістичних перетворень на селі західних областей Української РСР (1939-1958 рр.) / Й. Д. Черниш. - Львів : Вид-во Львів. ун-ту, 1963. - 267 с.

24. Чернявский Ф. Ф. По пути социализма : Деятельность Коммунистической партии по укреплению руководящей роли рабочего класса при построении основ социализма в западных областях Украинской ССР (1939-1950) / Ф. Ф. Чернявский. - Львов : Высшая школа, 1978. - 239 с.

25. Радянське Прикарпаття / [О. Бакін, В. Баран, Г. Бурнашов та ін.]. - Ужгород : Карпати, 1980. - 254 с.

26. История Коммунистической партии Советского Союза / [Волин М. С., Зайцев В. С., Маслов Н. Н. и др.]; под ред. Б. Н. Понамарева. - [7-е изд.]. - М. : Политиздат, 1985. - 783 с.

27. Сила інтернаціоналістського гарту / [Л. Нагорна, П. Варгатюк, В. Василенко та ін.]. - К. : Політвидав України, 1983. - 318 с.

28. Історія міст і сіл Української РСР : Волинська обл. - К. : Головна редакція Укр. рад. енциклопедії АН УРСР, 1970. - 746 с.
29. Історія міст і сіл Української РСР : Закарпатська обл. - К. : Головна редакція Укр. рад. енциклопедії АН УРСР, 1969. - 785 с.
30. Історія міст і сіл Української РСР : Івано-Франківська обл. - К. : Головна редакція Укр. рад. енциклопедії АН УРСР, 1971. - 639 с.
31. Історія міст і сіл Української РСР : Львівська обл. - К. : Головна редакція Укр. рад. енциклопедії АН УРСР, 1968. - 979 с.
32. Історія міст і сіл Української РСР : Ровенська обл. - К. : Головна редакція Укр. рад. енциклопедії АН УРСР, 1973. - 655 с.
33. Історія міст і сіл Української РСР : Тернопільська обл. - К. : Головна редакція Укр. рад. енциклопедії АН УРСР, 1973. - 640 с.
34. Історія міст і сіл Української РСР : Чернівецька обл. - К. : Головна редакція Укр. рад. енциклопедії АН УРСР, 1969. - 704 с.
35. Історія селянства Української РСР : [в 2 т.]. - Т. 2 : Від Великого Жовтня до наших днів / [голова редкол. : Компанієць І. (відп. ред.) та ін.]. - К. : Наук. думка, 1967. - 536 с.
36. Торжество історичної справедливості : Закономірність возз'єднання західноукраїнських земель в єдиній Українській Радянській державі / [відп. ред. М. Олексюк]. - Львів : Вид-во Львів. ун-ту ім. І. Франка, 1968. - 803 с.
37. За щастя оновленої землі : нариси історії колгоспного селянства західних областей УРСР. 1939-1979 / М. Івасюта, В. Масловський, А. Мартинюк, В. Нечитайло ; АН УРСР, Ін-т сусп. наук. - К. : Наук. думка, 1979. - 210 с.
38. Місто і село : Подолання суттєвих відмінностей / [Кавковський К., Беренштейн Л., Горак В. та ін.]. - К. : Політвидав України, 1982. - 316 с.
39. Возз'єднання західноукраїнських земель з Радянською Україною / [Стеблій Ф. І., Ісаєвич Я. Д., Масловський В. І. та ін.]; за ред. Ю. Ю. Сливки. - К. : Наук. думка, 1989. - 488 с.
40. Історія Української РСР : [в 8 т., 10 кн.]. - Т. 8. - Кн. 2. : Українська РСР в період розвинутого соціалізму і будівництва комунізму (кінець 50-х - 70-ті роки) / [Кім М. П., Ковалевський Б. П., Кульчицький С. В. та ін.]; за ред. А. В. Лихолат. - К. : Наук. думка, 1979. - 700 с.
41. Проблеми історії советського крестьянства / [под ред. В. Шерстобитова]. - М. : Наука, 1981. - 350 с.
42. Історія народного господарства Української РСР : [в 3 т., 4 кн.] / [голов. редкол. І. І. Лукинов]. - Т. 3. - Кн. 1. - К. : Наук. думка, 1985. - 464 с.
43. Нестеренко А. А. Закономерности социально-экономического развития города и деревни / А. А. Нестеренко. - К. : Наук. думка, 1975. - 231 с.
44. Витрук Л. Д. Улучшение социально-бытовых условий жизни трудящих (60-80 гг.) / Л. Д. Витрук. - К., 1984. - 176 с.
45. Лобода І. С. Удосконалення способу життя трудівників села / І. С. Лобода. - К., 1984. - 154 с.
46. Лукинов І. І. Развитие аграрной экономики Украинской ССР / И. И. Лукинов. - К., 1987. - 532 с.
47. Енциклопедія Українознавства / [за ред. В. Кубійовича]. - Т. 3. - Перевидання в Україні. - К. : Глобус, 1996. - 1200 с.
48. Винар Л. Економічний колоніалізм в Україні та інші праці / Українське історичне товариство, Наукове товариство ім. Т. Шевченка в Європі, Національна академія наук України, Львівська наукова бібліотека ім. В. Стефаніка ; [за ред. Л. Винара]. - Нью-Йорк ; Париж ; Львів : [б. в.], 2005. - 476 с.
49. Кубійович В. Наукові праці. - Т. 1 / [за ред. О. Шаблія]. - Париж ; Львів : Фенкіс, 1996. - 800 с.
50. Лисяк-Рудницький І. Історичні есе : [в 2 т.]. - Т. 2 / І. Лисяк-Рудницький ; [пер. з англ. У. Гавришків, Я. Грицака]. - К. : Основи, 1994. - 573 с.
51. Уткін О. І. Унія : шлях зради і ганьби / О. І. Уткін. - Ужгород : Карпати, 1987. - 174 с.
52. Шпорлюк Р. Комунізм і націоналізм. Карл Маркс проти Фрідріха Ліста / Р. Шпорлюк ; [пер. з англ. Г. Касьянова]. - К. : Основи, 1998. - 479 с.
53. Шпорлюк Р. Імперія та нації з історичного досвіду України, Росії, Польщі та Білорусі / Р. Шпорлюк ; [пер. з англ. Г. Касьянова, М. Климчука, М. Рябчука]. - К. : Дух і Літера, 2000. - 354 с.
54. Валовой Д. Экономика : Взгляды разных лет (становление, развитие и перестройка хозяйственного механизма) / Д. Валовой. - М. : Наука, 1989. - 454 с.
55. Волкогонов Д. Семь вождей : Галерея лидеров СССР : [в 2 кн.] / Д. Волкогонов. - М. : Новости, 1995. - Кн. 1. - 496 с.; Кн. 2. - 480 с.
56. Жухрай В. Сталин : правда и ложь / В. Жухрай. - М. : Сварог, 1996. - 352 с.
57. Земцов И. Крах эпохи : [в 2 кн.]. - Кн. 1 : Андропов, Черненко, Горбачев... последние коммунисты в Кремле / И. Земцов. - М. : Наука, 1999. - 399 с.
58. Кожин В. Россия. Век XX (1939-1964) / В. Кожин. - М. : Эксмо-Пресс, 2002. - 446 с.
59. Костырченко Г. Тайная политика Сталина / Г. Костырченко. - М. : Международные отношения, 2001. - 779 с.
60. Пихоя Р. Г. Советский Союз : история власти. 1945-1991 / Р. Г. Пихоя. - Новосибирск : Сибирский хронограф, 2001. - 684 с.
61. Волкогонов Д. А. Триумф и трагедия : Политический портрет И. В. Сталина : [в 2 кн.]. - Кн. 1. - К. : Політвидав України, 1989. - 597 с.
62. Ibezewski J. Kresy / J. Ibezewski. - Wroclaw : Wydawnictwo Dolnoslaskie, 1998. - 256 s.
63. Bonusiak W. Powstanie i działalność władz okupacyjnych we Lwowie w okresie IX 1939 - VI 1941 / W. Bonusiak // Lwów. Miasto - społeczeństwo - kultura. - Т. 2. - Kraków, 1998. - 380 s.
64. Głowacki A. Wypieranie polskości w reorganizowanych muzeach zachodnich obszarów Ukraińskiej SSR / A. Głowacki / Polacy i Ukraińcy podczas II wojny światowej. - Rzeszow, 2000. - 232 s.
65. Knorowski A. Paragrafy niezgody. Agresja sowiecka na Polskę w 1939 r. w świetle ówczesnych norm międzynarodowego prawa wojennego. - Warszawa, 2002. - 351 s.
66. Дейвіс Н. Європа : Історія / Н. Дейвіс ; [пер. з англ. П. Тарашук, О. Коваленко]. - К. : Вид-во Соломії Павличко "Основи", 2008. - 1464 с.
67. Armstrong J. A. Ukrainian Nationalism 1939-1945 / J. A. Armstrong. - Littleton, 1990.
68. Marples D. R. Western Ukraine and Western Belorussian under Soviet Occupation : The Development of Socialist Farming. 1939-1941 // Canadian Slavonic Papers. - 1985. - Vol. XXVII. - No. 2.
69. Sanford G. Katyn and the Soviet Massacre of 1940 : Truth, Justice and Memory / G. Sanford. - London ; New York, 2005.
70. Панченко П. Украинское село на путях научно-технического прогресса : достижения и просчеты (60-80-е годы) / П. Панченко, В. Чижко. - К. : Наук. думка, 1989. - 184 с.
71. Павлюк С. П. Традиційне хліборобство України : агротехнічний аспект / С. П. Павлюк. - К. : Наук. думка, 1991. - 224 с.
72. Сургай Г. Сільське господарство України : уроки минулого і сучасний аграрний курс / Г. Сургай. - К. : Либідь, 1991. - 180 с.
73. Панченко П. П. Деформації в розвитку українського села у 80-х - на початку 90-х рр. / П. П. Панченко // Український історичний журнал. - 1992. - №1. - С. 18-29.
74. Барановська Н. П. Чи могла бути реалізованою Продовольча програма в СРСР (роздуми історика) / Н. П. Барановська // Український історичний журнал. - 1992. - № 6. - С. 30-36.
75. Тимченко С. Українське село : Проблеми етносоціальних змін. 1959-1989 / С. Тимченко. - Запоріжжя : Запорізький держ. ун-т, 1995. - 529 с.
76. Нечитайло В. Українське селянство : важкий шлях до волі / В. Нечитайло. - Кам'янець-Подільський : Апостроф, 1995. - 192 с.
77. Рибак І. В. Соціальна інфраструктура українського села : зміни, труднощі, проблеми (20-ті - початок 90-х рр. XX ст.) / І. В. Рибак. - К. : Рідний край, 1997. - 166 с.
78. Вівчарик М. Українське село : етнонаціональний вимір (70-ті - середина 90-х рр.) / М. Вівчарик ; Ін-т історії України НАН України. - К., 1998. - 199 с.
79. Баланюк І. Науково-практичні аспекти розвитку аграрних відносин у регіоні Карпат / І. Баланюк. - К. : Ін-т аграрної економіки, 2000. - 104 с.
80. Вишиванюк М. В. Новий етап розвитку аграрної реформи в області / М. В. Вишиванюк. - Івано-Франківськ : Плай, 2001. - 218 с.
81. Лендел М. А. Аграрне виробництво в Карпатському

регіони : сучасний стан, тенденції, перспективи розвитку / М. А. Лендел. - Ужгород : Карпати, 2006. - 216 с.

82. Прокопишак К. В. Регулювання соціальної сфери села в умовах становлення ринкових відносин / К. В. Прокопишак. - Львів, 2002. - 262 с.

83. Село : сучасна політика і стратегія розвитку / [Шепотько Л., Прокопа І., Максим'юк О., Гудзинський С., Полонський В.]. - К. : Ін-т економіки НАН України, 1997. - 329 с.

84. Сільський сектор України на рубежі тисячоліть : [в 2 т.]. Потенціал сільського сектора. - Т. 2 / [Шепотько Л., Прокопа І., Гудзинський С. та ін.]. - К. : Ін-т економіки НАН України, 2000. - 446 с.

85. Аграрна реформа в Україні / [Гайдуцький П., Саблук П., Лупенко Ю. та ін.]; за ред. П. Гайдуцького. - К. : ННЦ ІАЕ, 2005. - 424 с.

86. Михайлюк В. П. Суспільно-політичний та соціально-економічний розвиток українського села в 70-х на початку 90-х років : дис. ... доктора іст. наук : 07.00.01 / В. П. Михайлюк. - К., 1993. - 417 с.

87. Тимченко С. М. Етносоціальні процеси в українському селі (60 - 80-і рр. XX ст.) : дис. ... доктора іст. наук : 07.00.01 / С. М. Тимченко. - Запоріжжя, 1995. - 480 с.

88. Живора С. М. Аграрна реформа в Україні (1991-2001 роки) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук : спец. 07.00.01 "Історія України" / С. М. Живора. - Запоріжжя, 2002. - 16 с.

89. Зиза М. М. Зміни виробничих відносин в українському селі (друга половина XX - початок XXI століття) : історичний аспект : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук : спец. 07.00.01 "Історія України" / М. М. Зиза. - Луганськ, 2005. - 20 с.

90. Кисіль Н. М. Соціально-культурна сфера : територіальна організація та особливості розвитку (на матеріалі Львівської області) : дис. ... к. е. н. : 08.10.01 / Н. М. Кисіль. - Львів, 2002. - 217 с.

91. Когут П. В. Запровадження колгоспної системи в західних областях України (1944-1953 рр.) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук : спец. 07.00.01 "Історія України" / П. В. Когут. - Львів, 2000. - 25 с.

92. Котовський Р. В. Село західних областей України : соціальні трансформації (вересень 1939 - червень 1941 років) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук : спец. 07.00.01 "Історія України" / Р. В. Котовський. - Переяслав-Хмельницький, 2012. - 21 с.

93. Кузнєцов О. А. Українське село : проблеми соціальних змін (70-і - перша половина 80-х років XX ст.) : дис. ... к. іст. наук : 07.00.01 / О. А. Кузнєцов. - Запоріжжя, 2003. - 195 с.

94. Левчук К. І. Аграрні відносини в Україні в умовах переходу до ринкової економіки (історико-політичний аспект) : дис. ... к. іст. наук : 07.00.01 / К. І. Левчук. - К., 1993. - 190 с.

95. Михальчук О. Л. Волинське село : культура, освіта, релігійне життя (1964-1985 рр.) : дис. ... к. іст. наук : 07.00.01 / О. Л. Михальчук. - Луцьк, 2010. - 242 с.

96. Ткачук В. П. Соціально-економічні процеси на західноукраїнських землях в перше повоєнне десятиріччя (1944-1954 рр.) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст.

наук : спец. 07.00.01 "Історія України" / В. П. Ткачук. - Львів, 1998. - 17 с.

97. Андрухів І. О. Станіславщина : двадцять буремних літ (1939-1959) : суспільно-політичний та історико-правовий аналіз / І. О. Андрухів, А. Й. Француз. - Івано-Франківськ ; Рівне : Таля, 2001. - 336 с.

98. Баран В. Україна : західні землі : 1939-1941рр. / В. Баран, В. Токарський. - Львів : Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2009. - 448 с.

99. Кугутяк М. Галичина : сторінки історії. Нарис суспільно-політичного руху (XIX ст. - 1939 р.) / М. Кугутяк. - Івано-Франківськ [б. в.], 1994. - 202 с.

100. Литвин М. 1939 : Західні землі України / Литвин М., Луцький О., Науменко К. - Львів : Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 1999. - 152 с.

101. Малярчук О. М. Тоталітаризм проти західноукраїнського села / О. М. Малярчук. - Івано-Франківськ : Місто НВ, 2008. - 228 с.

102. Рубльов О. С. Західноукраїнська інтелігенція у загальнонаціональних та культурних процесах (1914-1939) / О. С. Рубльов. - К. : Ін-т історії України НАН України, 2004. - 648 с.

103. Сардачук П. Д. Насувалась воєнна гроза... / П. Д. Сардачук, М. М. Швагуляк. - Ужгород : Карпати, 1984. - 208 с.

104. Сеньків М. В. Західноукраїнське село : насильницька колективізація 40 - поч. 50-х рр. XX ст. / М. В. Сеньків. - Львів : Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2002. - 292 с.

105. Ярош Б. О. Тоталітарний режим на західноукраїнських землях. 30 - 50-ті роки XX ст. (історико-політологічний аспект) / Б. О. Ярош. - Луцьк : Надстир'я, 1995. - 176 с.

106. Каденюк О. Аграрна історія України / О. Каденюк. - Кам'янець-Подільський : Абетка, 2005. - 300 с.

107. Кривчик Г. Г. Українське село під владою номенклатури (60-80 рр. XX ст.) / Г. Г. Кривчик. - Дніпропетровськ, 2001. - 192 с.

108. Мороз О. О. Аграрні реформи в Україні : теорія, історія, еволюція парадигми / О. О. Мороз. - Вінниця : Універсум, 2003. - 233 с.

109. Падалка С. С. Українське село в контексті політики тоталітарної держави (60-80-ті роки XX ст.). - К., 2003. - 165 с.

110. Жулканич Н. М. Трансформація аграрних відносин в областях Українських Карпат (друга половина 60-х рр. XX - початок XXI ст.) / Н. М. Жулканич. - Ужгород : Карпати, 2008. - 408 с.

111. Історія українського селянства : нариси : [в 2 т.]. - Т. 2 / [Андрушук О., Баран В., Веселова О. та ін.]. - К. : Наук. думка, 2006. - 652 с.

112. Завальнюк О. М. Новітня аграрна історія України / О. М. Завальнюк, І. В. Рибак. - Кам'янець-Подільський, 2004. - 287 с.

113. Лановик Б. Д. Економічна історія України і світу / Б. Д. Лановик, М. В. Лазарович. - Тернопіль : Джура, 2003. - 316 с.

114. Юхименко П. І. Історія економічних учень / П. І. Юхименко, П. М. Леоненко. - К. : Знання-Прес, 2001. - 514 с.

R. Vepřiv

AGRICULTURE OF PRYKARPATTYA (1939-1991 YEARS) IN THE HISTORIOGRAPHY

The article analyzes the status of the problems studied in the Soviet foreign and modern Ukrainian history, policy of the Soviet government and the Communist Party imposition of socialist methods of management in the agricultural sector of western village at different stages, a new course to overcome totalitarian thinking, highlighted the features of its implementation in Ivano-Frankivsk.

Key words: Ivano-Frankivsk region, historical science, agriculture, farms, crisis, reform.

© P. Vepřiv

Надійшла до редакції 08.10.2012